

Nr 344.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa anslagsäskanden för försvarsändamål å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42; given Stockholms slott den 21 november 1941.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

G U S T A F.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 november 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet samt såvitt angår det under punkten 5 upptagna ärendet även med cheferna för jordbruks- och folkhushållningsdepartementen och såvitt angår de under punkterna 9 och 10 upptagna ärendena med chefen för jordbruksdepartementet anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, vissa ärenden angående medelsanvisningar för försvarsändamål å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42. Med förmälan, att ärendena under punkterna 1—4 samt 7 och 8 vore av den natur, att närmare redogörelse för deras innebörd än som av det följande framginge icke borde ske till statsrådsprotokollet och att ytter-

ligare upplysningar i nämnda ärenden borde få lämnas genom de handlingar, som komme att överlämnas till riksdagens vederbörande utskott, samt under framhållande, att ärendena borde upptagas under de särskilda rubriker i riksstaten för innevarande budgetår, till vilka de enligt sin natur vore att hänföra, anför departementschefen vidare:

EGENTLIGA STATSUTGIFTER.

Fjärde huvudtiteln.

C. Försvarskrafterna.

Armén.

[1.] 26 a. **Barackbyggnader m. m.** I särskilda skrivelser den 9 oktober och den 1 november 1941 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* på anmodan av *chefen för armén* hemställt, att medel måtte ställas till fortifikationsstyrelsens förfogande för anskaffning och uppförande av vissa för armén avsedda baracker och badstugor m. m.

Fortifikationsstyrelsen föreslår till en början, att medel, tillhoppa 217,000 kronor, ställas till förfogande för uppförande av monteringsfärdiga kokhus och utspisningsbaracker vid vissa s. k. koncentreringsmåltidsstationer, d. v. s. sådana järnvägsstationer som vid trupptransporter beräknas komma att användas för måltidsuppehåll. Vidare föreslås anskaffning till en beräknad kostnad av 1,228,000 kronor av visst antal matsals- och stallbaracker, avsedda för i skrivelserna närmare angivna beredskapsförband, ävensom för en kostnad av 63,000 kronor av vissa för landstorms- och luftvärnspersonal inom västra militärområdet avsedda förråds- och förläggingsbaracker. För anordnande av badstugor inom Bodens fästnings försvarsområden och inom vissa barackläger i övre Norrland hemställs om anvisande av tillhoppa 372,000 kronor. Vidare har fortifikationsstyrelsen äskat medel, tillhoppa 1,316,000 kronor, för beredande av ökade utrymmen för förläggning, sjukvård, förrådshållning, expeditionstjänst, utbildning m. m. vid vissa fredstruppförband eller till dessa anslutna förläggningar. Slutligen har hemställts om anvisande av 157,000 kronor för ordnande av vatten- och avloppsförhållandena vid två förläggningar för Värmlands regemente och Jönköpings-Kalmar regemente, vilka förläggningar under rådande beredskap i stor omfattning tagas i anspråk. För nu nämnda ändamål erfordras sålunda enligt fortifikationsstyrelsens beräkningar tillhoppa $(217,000 + 1,228,000 + 63,000 + 372,000 + 1,316,000 + 157,000 =)$ 3,353,000 kronor, vartill borde läggas ett belopp av 200,000 kronor för vissa transporter och oförutsedda utgifter. Det sammanlagda medelsbehovet utgör alltså 3,553,000 kronor.

I anledning av förutnämnda båda framställningar har Kungl. Maj:t genom beslut den 7 november 1941 medgivit, att ett belopp av högst 1,370,000 kronor finge för anskaffning av ovan angivna, för beredskapsförband avsedda matsals- och stallbaracker ävensom för landstormsorganisationerna inom

västra militärområdet avsedda förråds- och förlägningsbaracker disponeras från det å förskottsstaten för försvarsväsendet uppförda förskottsanslaget till engångsutgifter (Ga). I samband härmed har Kungl. Maj:t anbefallt fortifikationsstyrelsen att skyndsamt till Kungl. Maj:t inkomma med utredning rörande den anskaffning av baracker, som sedan hösten 1939 ägt rum för arméns del, innefattande uppgift om bland annat barackernas nuvarande användning.

Under de senaste åren hava medel i betydande omfattning ställts till förfogande för anskaffning och uppförande av monteringsfärdiga baracker. I en del fall hava för ändamålet tagits i anspråk särskilda å riksstat eller tilläggsstat uppförda anslag; i andra fall åter hava medel förskottsvis disponerats från anslag å förskottsstat. Medelsanvisningarna hava skett vid olika tidpunkter och för att tillgodose skiftande behov. Oftast hava anslagsfrågorna på grund av rådande försvarsberedskap varit av mycket brådskande natur. Som regel har det icke varit möjligt att vid behandlingen av anslagsäskandena pröva, huruvida redan befintliga baracker disponeras på lämpligaste sätt, eller bedöma möjligheterna att för nya ändamål använda redan tillgängliga baracker.

*Departements-
chefen.*

Tiden synes vara inne för en närmare granskning av förhållandena på detta område. På grund härav har Kungl. Maj:t genom beslutet den 7 november 1941 anbefallt fortifikationsstyrelsen att tillhandahålla det utredningsmateriel, som för en sådan granskning erfordras. Det är min förhoppning att det skall vara möjligt att med hjälp av detta materiel få underlag för en säkrare bedömning av de äskanden om anslag till anskaffning av baracker, som framdeles kunna framställas.

Med en prövning av fortifikationsstyrelsens nu föreliggande framställning synes dock icke kunna anstå i avvidan på den nyssnämnda utredningens slutförande. I stort sett synas nämligen anslagsändamålen vara av natur att böra med det snaraste tillgodoses. För anskaffning och uppförande av vissa av de i framställningen avsedda barackerna, beträffande vilka särskild brådskande förelegat, har såsom förut nämnts Kungl. Maj:t genom beslutet den 7 november 1941 anvisat medel från vederbörligt förskottsanslag. Frågan i vad mån de av fortifikationsstyrelsen i övrigt äskade medlen böra anvisas torde i förevarande sammanhang böra underställas riksdagens prövning.

För egen del är jag icke beredd att på grundval av den föreliggande utredningen utan ändring godtaga fortifikationsstyrelsens ifrågavarande förslag. Sålunda synes det tveksamt, om det skall vara behövt att för dryga kostnader, 217,000 kronor, vidtaga sådana anordningar av stadigvarande karaktär vid vissa järnvägsstationer, som av styrelsen förordats. Det torde ej vara uteslutet att i vissa fall bereda för ifrågavarande ändamål erforderliga utrymmen genom utnyttjande av redan anskaffade, under fortifikationsstyrelsens förvaltning stående baracker. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att i detta hänseende fatta beslut. Icke heller är jag beredd att i den omfattning fortifikationsstyrelsen tänkt sig nu förorda, att medel äskas för

anskaffande av badstugor. Jag begränsar mig till att föreslå anvisning av anslag till detta ändamål för Bodens fästning, innebärande en minskning med 312,000 kronor av den av fortifikationsstyrelsen äskade anslagssumman.

Med hänsyn till vad nu anförs synes det av fortifikationsstyrelsen äskade anslaget kunna minskas med $(217,000 + 312,000 =)$ 529,000 kronor jämte å sistnämnda belopp belöpande kostnader för transporter m. m., uppskattade till 25,000 kronor, eller tillhopa 554,000 kronor. Övriga av fortifikationsstyrelsen anmälda behov synas vara av den art, att möjlighet bör föreligga för Kungl. Maj:t att tillgodose desamma. Emellertid finner jag utredningen i vissa hänseenden icke vara av den beskaffenhet, att jag anser mig kunna redan nu definitivt tillstyrka, att medel för de olika ändamålen ställas till förfogande. Jag finner mig dock böra förorda, att anslag nu äskas av riksdagen men förutsätter, att det får ankomma på Kungl. Maj:t att efter närmare prövning av medelsbehovet träffa avgörande rörande anslagsmedlens ianspråktagande för avsett ändamål. Från denna utgångspunkt får jag sålunda förorda ett medelsäskande hos riksdagen av $(3,553,000 - 554,000 =)$ i runt tal 3,000,000 kronor. I nämnda belopp har inräknats vad som kan åtgå för täckning av den medelsanvisning, som skett genom beslutet den 7 november 1941.

Jag får i detta sammanhang framhålla, att Kungl. Maj:t genom beslut den 4 juli och den 8 augusti 1941 medgivit, att tillhopa 848,000 kronor finge för anskaffning av vissa baracker disponeras från förenämnda förskottsanslag. Rörande den närmare innebörden av dessa beslut torde, såsom inledningsvis framhållits, upplysning böra lämnas genom de handlingar, som komma att överlämnas till riksdagens vederbörande utskott. För täckning av dessa från förskottsstaten bestridda utgifter torde medel nu böra anvisas å tilläggsstat för innevarande budgetår. Det belopp, som bör av riksdagen äskas, uppgår sålunda till $(3,000,000 + 848,000 =)$ 3,848,000 kronor.

Vissa av de anskaffningar, om vilka här är fråga, synas vara av den natur, att medel böra anvisas såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond. Hit räknar jag kostnaden för anskaffning av badstugor, beräknad till 60,000 kronor, den beräknade kostnaden, 1,316,000 kronor, förberedande av ökade utrymmen vid truppförbanden eller till dessa anslutna förläggningar ävensom kostnaden för iordningställande av förutnämnda förläggningar för Värmlands regemente och Jönköpings—Kalmar regemente, 157,000 kronor. Härtill synes böra läggas beräknad kostnad för vissa transporter och oförutsedda utgifter, 45,000 kronor, varför den sammanlagda kapitalinvesteringen skulle uppgå till 1,578,000 kronor. Det är min avsikt att senare denna dag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte äska sistnämnda belopp såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond. I förevarande sammanhang torde medel böra äskas för bestridande av övriga i det föregående angivna kostnader, d. v. s. $(3,848,000 - 1,578,000 =)$ 2,270,000 kronor.

Åberopande det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Barackbyggnader m. m.* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 2,270,000.

Marinen.**Flytande materiel, artillerimateriel m. m.**

[2]. 79. **Anskaffning av artilleri- och annan teknisk materiel.** För anskaffning av radiomateriel av olika slag för marinens behov hava sedan stormaktskrigets utbrott avsevärda belopp ställts till förfogande över förskottsstaten. Sålunda hava enligt särskilda Kungl. Maj:ts beslut den 8 september 1939, den 15 december 1939, den 23 februari 1940 samt den 1 och den 16 augusti 1940 för ändamålet ställts till förfogande sammanlagt 6,150,000 kronor. Härjämte har Kungl. Maj:t enligt beslut den 7 februari 1941 ställt ett belopp av 75,000 kronor, likaledes från förskottsstaten, till arméförvaltningens civila departements förfogande för anordnande av vissa radiopejlstationer. För denna medelsanvisning har 1941 års riksdag efter därom av Kungl. Maj:t i propositionen nr 142 (punkten 9) framlagt förslag anvisat täckningsanslag.

I skrivelse den 29 augusti 1941 har nu *marinförvaltningen* — med förmälan att nya utrustnings- och förrådsbehov, baserade på gällande krigsradio-materielplaner, numera föreläge — hemställt, att ytterligare medel måtte anvisas för anskaffande av radiomateriel för marinen. Medelsäskandet avser i huvudsak radiomateriel för eldledningsändamål, radiofyror och specialmateriel för vissa signaleringsbehov. Det sammanlagda medelsbehovet har av marinförvaltningen angivits till 2,955,000 kronor, av vilket belopp 1,000,000 kronor ansetts böra uppföras å tilläggsstat för innevarande budgetår och återstående 1,955,000 kronor anvisas för budgetåret 1942/43.

För marinens tillgodoseende med radiomateriel hava såsom i det föregående nämnts medel anvisats över förskottsstaten. Det nu ifrågasvarande medelsäskandet, vilket avser komplettering av anskaffad eller under anskaffning varande materiel, finner jag mig jämväl böra biträda. *Departements-
chefen.*

Till frågan om anvisande av de för nästa budgetår erforderliga medlen för ändamålet, 1,955,000 kronor, torde jag framdeles få återkomma. Nu torde sålunda böra upptagas det för innevarande budgetår äskade beloppet, 1,000,000 kronor, vilket synes böra uppföras under samlingsrubriken Anskaffning av artilleri- och annan teknisk materiel.

Jag får därför hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Anskaffning av artilleri- och annan teknisk materiel* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 1,000,000.

KAPITALINVESTERING.

Försvarsväsendets fastighetsfond.

Arméförvaltningens delfond.

[3.] 5 b. **Garagebyggnader för stridsvagnar.** Efter därom av Kungl. Maj:t i propositionen 1941: 2 (Bil. 4, punkten 2) framlagt förslag har riksdagen (skrivelse nr 57) till ytterligare anskaffning av artillerimateriel anvisat ett belopp av 44,575,000 kronor. Av det vid nämnda proposition fogade utdraget av statsrådsprotokollet över försvarsärenden framgår, att ifrågakvarande anslagsmedel avsetts för, bland annat, anskaffning av ett avsevärt antal stridsvagnar.

Under erinran att några medel för uppförande av garage och verkstäder för dessa stridsvagnar icke funnes disponibla hava *arméförvaltningens tygdepartement och fortifikationsstyrelse* i skrivelse den 16 augusti 1941 anført, bland annat, följande:

Chefen för armén hade i skrivelse till fortifikationsstyrelsen den 5 juli 1941 meddelat, att erforderliga medel borde äskas dels för garage till samtliga angivna stridsvagnar, dels för en stridsvagnsverkstad av en omfattning motsvarande nuvarande verkstad vid en pansarbataljon. Med ledning av dessa direktiv hade fortifikationsstyrelsen beräknat byggnadskostnaderna sålunda:

för garage	kronor 470,000
» verkstad	» 270,000
» värmecentral, bensinstation, spolplatta och smörjbyrrogor	» 70,000
» staket, vägar och planeringsarbeten	» 65,000

Summa kronor 875,000.

Kostnaderna för erforderlig maskinell utrustning hade vidare av tygdepartementet beräknats till 150,000 kronor.

Under hänvisning till vad sålunda anförts och under framhållande av angelägenheten av att erforderliga garage m. m. funnes färdigställda vid tidpunkten för materielens leverans hemställda tygdepartementet och fortifikationsstyrelsen, att Kungl. Maj:t måtte för uppförande av erforderliga garage- och verkstadsbyggnader m. m. för ifrågakvarande stridsvagnar ställa sammanlagt 1,025,000 kronor till fortifikationsstyrelsens förfogande.

I utlåtande över föreliggande framställning den 11 oktober 1941 har *1940 års militära byggnadsutredning* anført, bland annat, följande:

Nu mera hade upplysts, att nya garage- och verkstadsutrymmen skulle erfordras jämväl för ett stort antal stridsvagnar, som skulle levereras tidigare än de i den remitterade framställningen avsedda vagnarna, samt att ytterligare leveranser planerades. Behovet av garage och verkstäder för stridsvagnar syntes alltså vara stort. Mot uppförande av de nu föreslagna garagen vore därför intet att erinra.

Vad beträffade verkstaden, hölle utredningen före, att det icke kunde anses rationellt att planlägga denna för enbart de i remisshandlingen avsedda stridsvagnarna. En plan borde i stället uppgöras för uppförande i ett sammanhang av verkstadsbyggnader med tillräcklig kapacitet för tillgodoseende av hela det slutliga stridsvagnsbeståndets behov av verkstadsutrymme. En sådan plan borde därför uppgöras så snart det slutliga antalet stridsvagnar

liksom ock platserna för deras stationering fastställts. I avvaktan härpå syntes med byggandet av i remissen avsedda verkstäder böra anstå. Under tiden intill dess verkstäder uppförts borde, om befintligt verkstadsutrymme nödvändigtvis måste utökas, garageutrymmen provisoriskt kunna användas för verkstadsändamål. Under hänvisning till vad sålunda anförts finge byggnadsutredningen tills vidare avstyrka anvisande av medel för uppförande av verkstäder och anskaffande av maskinell utrustning för dessa.

Med skrivelse den 3 oktober 1941 hade fortifikationsstyrelsen till militära byggnadsutredningen för yttrande överlämnat förslag till garagetyp för stridsvagnar. I ett till fortifikationsstyrelsen den 8 oktober 1941 avgivet yttrande hade byggnadsutredningen föreslagit viss minskning av byggnadsbredden samt förenkling i fråga om golvbehandlingen. Med utgångspunkt från nämnda förslag beräknade utredningen, att kostnaderna för nu ifrågasvarande garage borde kunna begränsas till 440,000 kronor.

Mot det för värmecentral, bensinstation, spolplatta och smörjbryggor upptagna beloppet, 70,000 kronor, eller den för staket, vägar och planeringsarbeten beräknade kostnaden av 65,000 kronor hade byggnadsutredningen intet att erinra.

Under återopande av vad sålunda anförts finge byggnadsutredningen tillstyrka, att för uppförande av varmgarage m. m. för stridsvagnar disponerades sammanlagt (440,000 + 70,000 + 65,000 =) 575,000 kronor.

Vidare har *fortifikationsstyrelsen* i skrivelse den 3 oktober 1941 gjort framställning om anvisande av ytterligare medel för garage å vissa i skrivelsen närmare angivna platser. Fortifikationsstyrelsen har anfört i huvudsak följande:

I skrivelse till fortifikationsstyrelsen den 30 maj 1941 hade chefen för armén meddelat, att i samband med genomförande av 1941 års krigsorganisation utökning av vissa pansarförband komme att äga rum, vilket genom ökad materieltilldelning komme att medföra behov av ytterligare garageutrymmen m. m. vid nämnda förband. Rörande storleken av detta behov hänvisade chefen för armén till genom vederbörande förbandschefers försorg verkställda, skrivelsen närlagda utredningar. Slutligen meddelade chefen för armén, att ifrågasvarande materielanskaffning i huvudsak komme att vara slutförd under år 1941 och anmodade fortifikationsstyrelsen att vidtaga för garagefrågans lösning erforderliga åtgärder.

Det nybyggnadsbehov, som i detta sammanhang avsåges och för vilket medel saknades, hänförde sig till varmgarage och kallgarage av angivna dimensioner jämte erforderliga smörj- och tvätthallar. Dessutom erfordrades med varmgaragen sammanhörande värmecentral, motor- och radioverkstäder, varmförråd för bilkol och bilved, bod för brandskyddsmateriel, bensinstation, spolplattor och smörjbryggor, utvändiga vatten-, avlopps- och elektriska ledningar samt slutligen väg- och planeringsarbeten jämte stängsel.

Kostnaderna för anläggningarnas utförande till ifrågasatt omfattning beräknades uppgå till sammanlagt 2,650,000 kronor.

Under återopande av det anförda och med framhållande av att den materiel, för vilken här ifrågasvarande byggnader avsåges, redan befunne sig under leverans, hemställde fortifikationsstyrelsen, att Kungl. Maj:t för uppförande av stridsvagnsgarage m. m. för i skrivelsen avsedda förband ville ställa till styrelsens förfogande 2,650,000 kronor.

Över föreliggande framställning har *militära byggnadsutredningen* den 7 november 1941 avgivit utlåtande. Byggnadsutredningen har därvid efter en

närmare granskning av det av fortifikationsstyrelsen uppgjorde byggnadsprogrammet funnit sig kunna tillstyrka en medelsanvisning för ändamålet av sammanlagt högst 2,030,000 kronor. Utredningen har härvid — liksom i dess i det föregående berörda utlåtande av den 11 oktober 1941 — räknat med en i viss mån förenklad garagetyp. Vidare har byggnadsutredningen i överensstämmelse med vad utredningen förordat i sitt nyssberörda utlåtande uttalat sig för att med uppförandet av i det nu föreliggande byggnadsprogrammet ingående verkstäder borde tills vidare anstå.

Departements-
chefen.

Av vad fortifikationsstyrelsen anfört framgår, att ett trängande behov av garageutrymmen för ett stort antal stridsvagnar föreligger. Vid tidpunkten för avlåtandet av styrelsens och tygdepartementets första skrivelse i ämnet den 16 augusti 1941 kunde — enligt vad styrelsen under hand upplyst — icke närmare bestämmas, var de då ifrågasatta garagebyggnaderna skulle förläggas. Denna skrivelse avser sålunda ett i avseende å förläggningsplatser icke fixerat lokalbehov för ett visst antal stridsvagnar, vilkas anskaffning pågår med anlitande av förenämnda tilläggsstatsanslag av 44,575,000 kronor. Sedermera har emellertid i styrelsens skrivelse i ämnet den 3 oktober 1941 närmare angivits vilka förläggningsplatser, som skulle ifrågakomma. Enligt vad styrelsen under hand meddelat är avsikten att såväl de garage, för vilka medel begärts i styrelsens och tygdepartementets skrivelse av den 16 augusti 1941, som ock de byggnader, som avses i styrelsens skrivelse av den 3 oktober 1941, skola förläggas till samma platser.

Det sammanlagda medelsbehovet för ändamålet har av fortifikationsstyrelsen beräknats till $(1,025,000 + 2,650,000 =) 3,675,000$ kronor. Militära byggnadsutredningen åter har tillstyrkt en medelsanvisning av $(575,000 + 2,030,000 =) 2,605,000$ kronor. Härvid är dock att märka, att byggnadsutredningen ur det av fortifikationsstyrelsen utformade byggnadsprogrammet utelutit de av styrelsen förordade verkstadslokalerna.

För egen del förordar jag, att erforderliga garageutrymmen med det snaraste anskaffas för det avsevärda antal stridsvagnar av olika typer, som ingå i det fastställda anskaffningsprogrammet. De i detta avseende framlagda förslagen tillstyrker jag med de ändringar, som av militära byggnadsutredningen förordats. Enligt vad jag inhämtat pågår en utredning inom tygdepartementet, fortifikationsstyrelsen och försvarsväsendets verkstadsnämnd rörande den närmare utformningen av pansartruppernas verkstadsorganisation. Med hänsyn härtill synes frågan om de förutnämnda verkstadsbyggnadernas uppförande böra i enlighet med byggnadsutredningens förslag ställas på framtiden.

Jag vill i detta sammanhang framhålla, att vissa andra motsvarande anslagsäskanden föreligga. Till dessa spörsmål torde jag få återkomma sedan utlåtanden i ärendena inkommit från 1940 års militära byggnadsutredning.

I anslutning till det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Garagebyggnader för stridsvagnar* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 2,605,000.

[4.] 12 b. **Barackbyggnader m. m.** Under åberopande av vad jag under punkten 1 anført får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Barackbyggnader m. m.* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 1,578,000.

Marinförvaltningens delfond.

[5.] 22 a. **Utbyggnad av ångpanneanläggningen vid flottans skifferoljeverk å Kinnekulle.** Flottans skifferoljeverk å Kinnekulle består av två ugnshus enligt bergsingenjören Sven V. Berghs system. I varje ugnshus finnas två rader retortblock. Rökgaserna från skifferkoksförbränningen avgå genom en skorsten för varje blockrad. Varje ugnshus har således två skorstenar. Rökgaserna hava en temperatur av omkring 400° Celsius och kunna utnyttjas för ångalstring i avgaspannor. Sådana pannor hava uppställts vid de båda skorstenarna till västra ugnshuset, under det att rökgaserna från östra ugnshuset för närvarande avgå outnyttjade. Ånganläggningen har utformats med tanke på att oljeverket skall bli självförsörjande i fråga om ånga och kraft, vilket ernåtts genom installation av förutnämnda avgasångpannor och genom användning av den vid oljedestillationen erhållna s. k. restgasen som tillsatsbränsle i pannorna.

I skrivelse den 17 september 1941 har *marinförvaltningen* till behandling upptagit frågan om användningen av restgasen för annat ändamål än såsom bränsle för skifferoljeverkets ång- och kraftbehov och därvid anført i huvudsak följande:

Medel hade tidigare erhållits för anläggningar för utvinnande av svavel och flygbensin ur restgasen. Vidare kunde ur gasen utvinnas avsevärda mängder kolväten med högt värmevärde, s. k. gasol. Gasen torde även kunna omvandlas till sådana kväveprodukter, som inginge i vår lantushållning som gödningsämnen m. m. Marinförvaltningen undersökte för närvarande dylika möjligheter. Givetvis kunde gasen även användas som bränsle vid t. ex. cementtillverkning.

För att kunna använda restgasen på annat sätt än som tillsatsbränsle i de tvenne avgaspannor, som installerats för fyllande av verkets ång- och kraftbehov, måste avgaspannor även insättas i rökkanalerna till de båda skorstenarna vid östra ugnshuset och en tillbyggnad av de två befintliga pannorna ske. En dylik anläggning beräknades med nu gällande priser kunna utföras för 650,000 kronor. Själva pannorna torde kunna färdigställas på ungefär sex månader och installationer m. m. på cirka tre månader. En avsevärd tid måste alltså förflyta från det beslut fattades om gasens användande på annat sätt än som nu skedde och till dess gasen verkligen kunde frigöras. Marinförvaltningen ansåge det fördenskull vara önskvärt att snarast möjligt kunna beställa två nya avgasångpannor jämte utbyggnad av de två befintliga pannorna.

Med anledning av vad sålunda anförts hemställde marinförvaltningen, att Kungl. Maj:t måtte ställa 650,000 kronor till ämbetsverkets förfogande för utbyggnad av avgasångpanneanläggningen vid flottans skifferoljeverk å Kinnekulle.

I utlåtande den 5 november 1941 har *statens industrikommission* anført följande:

Såsom marinförvaltningen framhölle, skulle genom den ifrågasatta utbyggnaden den från skifferoljedestillationen erhållna restgasen vilken för närvarande utnyttjades såsom tillsatsbränsle i ångpannorna, kunna nyttiggöras för andra ändamål, under det att skifferoljeverket fortfarande bleve självförsörjande i fråga om ånga. De ändamål, för vilka restgasen i sådant fall skulle kunna användas, angäves av marinförvaltningen till:

- 1) utvinning av avsevärda mängder kolväten med högt värmevärde, s. k. gasol,
- 2) omvandling av gasen till sådana kväveprodukter, som inginge i vår lant-hushållning, såsom gödningsämnen m. m.,
- 3) utnyttjande såsom bränsle vid t. ex. cementtillverkning.

De båda första alternativen vore för närvarande föremål för undersökning genom marinförvaltningens försorg, och något material ägnat att möjliggöra industrikommissionens bedömning av dessa alternativs genomförbarhet och ekonomiska bärkraft hade icke kunnat ställas till förfogande. För det tredje alternativet, utnyttjande av gasen såsom bränsle vid cementtillverkning, föreläge en på marinförvaltningens uppdrag av Mellersta och Norra Sveriges Ångpanneförening utarbetad utredning, av vilken industrikommissionen haft tillfälle att taga del. Industrikommissionen kunde således endast basera sitt utlåtande över marinförvaltningens ansökan på detta sistnämnda alternativ.

Den förbrukare, till vilken gasen avsåges bliva levererad, vore Skånska Cement Aktiebolagets cementfabrik i Hällekis. Enligt av bolaget upprättat utkast till avtal skulle kostnaderna för genomförandet av projektet komma att fördelas mellan parterna på följande sätt:

Att bäras av marinförvaltningen:

Anläggningskostnad inom skifferoljeverket för utbyggnad av avgasångpanneanläggningen	kronor 650,000	
Förlust i samband med det vid uppförandet av den nya anläggningen nödvändiga driftsstoppet	» 130,000	780,000

Att bäras av Skånska Cement Aktiebolaget:

Kostnad för anläggning för överföring av gasen från skifferoljeverket till Hällekis	kronor 300,000	
		<u>Summa kronor 1,080,000.</u>

Enligt det av bolaget upprättade avtalsförslaget skulle 1,000 kalorier av gasen vid varje avräkningstillfälle åsättas samma värde som 1,000 kalorier ober-schlesiska stybbkol cif Göteborg, minskat med cementbolagets överföringskostnader för gasen från skifferoljeverket till Hällekis, varvid i överföringskostnaderna ej inräknas gasförluster, ränta och amortering. Med en uppskattad levererad kvantitet av per år 9 miljoner normala kubikmeter gas à 4,500 kg-kalorier per normal kubikmeter, motsvarande 7,000 ton ober-schlesiska stybbkol à 5,800 kg-kalorier per kg, skulle marinförvaltningen, räknat efter det nu rådande kolpriset av 40 kronor per ton cif Göteborg, årligen tillföras ett belopp av 280,000 kronor, minskat med 39,000 kronor, utgörande

cementbolagets överföringskostnader för gasen (exklusive ränta och amortering), d. v. s. 241,000 kronor per år. Förutom ränta och avskrivningar beräknades de vid skifferoljeverket uppkommande merkostnaderna i samband med det föreliggande projektet till 28,000 kronor per år.

Enligt avtalsförslaget vore cementbolaget ej skyldigt att mottaga mer än vad som ekonomiskt kunde brännas i de roterugnar, som vore i drift. I betraktande av att gaskvantiteten 9 miljoner normala kubikmeter per år endast motsvarande 15—20 procent av det nuvarande bränslebehovet vid cementfabriken i Hällekis, vore det ej troligt, att denna klausul skulle komma att medföra avsättningssvårigheter för gasen.

Skånska Cement Aktiebolaget vore enligt avtalsförslaget villigt att binda sig för inköp av gasen under 10 år, under det att marinförvaltningen förbehölle sig rätten att uppsäga avtalet med 6 månaders frist, sedan 30 miljoner normala kubikmeter gas levererats. Under förutsättning att nuvarande kolpriser bleve rådande, skulle ett avtal som det föreslagna möjliggöra en avskrivning av det ovannämnda beloppet, 780,000 kronor, på mindre än 5 år med en beräknad ränta av 4 procent. Även om man ej med säkerhet kunde räkna med att nuvarande priset förhållanden bleve bestående under så lång tid, måste det anses sannolikt, att det föreslagna avtalet komme att möjliggöra full avskrivning av den på marinförvaltningen belöpande delen av de med projektet förenade kostnaderna.

En särskilt under nuvarande förhållanden betydelsefull vinning av det här behandlade förslaget vore den, att det möjliggjorde en tillverkning, för vilken eljest åtginge stora kvantiteter kol. Då emellertid marinförvaltningen, såsom ovan anförts, utredde vissa andra möjligheter till användning av restgasen, ville industrikommissionen ej för närvarande taga bestämd ståndpunkt beträffande gasens användning. Å andra sidan vore det angeläget, att utbyggnaden av avgasångpanneanläggningen snarast möjligt beslutades samt att marinförvaltningen därvid genom kontrakt vore tillförsäkrad avsättning av gasen på tillfredsställande villkor. Då den enligt ovanberörda alternativ behöfliga överföringsledningen till Hällekis torde kunna beställas och utföras på något kortare tid än som krävdes för avgasångpanneanläggningen, skulle de olika nyss anförda önskemålen kunna tillgodoses på följande sätt: Marinförvaltningen träffade med Skånska Cement Aktiebolaget överenskommelse i huvudsaklig överensstämmelse med avtalsförslaget och med rätt för marinförvaltningen att uppsäga avtalet under en tid efter undertecknandet av 2 à 3 månader — motsvarande den nyss berörda tidsskillnaden mellan arbetet på ångpanneanläggningen å ena sidan och överföringsledningen å andra sidan. På detta sätt kunde arbetet med avgasångpanneanläggningen omedelbart igångsättas med trygghet för marinförvaltningen att finna avnämare på godtagbara villkor, men samtidigt vunne marinförvaltningen tid för vidare utredning av övriga alternativ för gasens användning.

Under hänvisning till vad sålunda anförts finge statens industrikommission tillstyrka, att 650,000 kronor ställdes till marinförvaltningens förfogande under förutsättning av att avtal träffades mellan förvaltningen och Skånska Cement Aktiebolaget, varigenom förvaltningen tillförsäkrades ekonomiska förmåner av i huvudsak samma värde som enligt föreliggande förslag. Industrikommissionen hemställde att bliva satt i tillfälle att taga del av marinförvaltningens förslag till avtal med bolaget samt, därest förvaltningen sedermera skulle önska uppsäga nämnda avtal, av dess motiv härför och av i samband därmed utarbetade förslag till avtal med annan avnämare av gasen.

Departements-
chefen.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att den restgas, som erhålles vid oljedestillationen vid flottans skifferoljeverk å Kinnekulle, för närvarande utnyttjas som bränsle för tillgodoseende av oljeverkets eget kraftbehov. Enligt marinförvaltningens föreliggande förslag böra sådana anordningar vidtagas vid oljeverket, att restgasen kan nyttiggöras för andra ändamål än som tillsatsbränsle i ångpannorna. För ångalstring skulle rökgaserna från skifferkoksförbränningen utnyttjas; oljeverket skulle alltså fortfarande kunna utan bränsletillskott utifrån tillgodose sitt behov av ånga.

Frågan om restgasens utnyttjande kan ännu icke betraktas som fullt utredd. Olika alternativa utvägar äro möjliga, exempelvis utvinning av gasol, omvandling av gasen till gödningsämnen eller användning av gasen som bränsle vid cementtillverkning. En förutsättning är emellertid — vilken användning än restgasen kommer att få — att den nuvarande avgasångpanneanläggningen utbygges för en kostnad, som beräknats till 650,000 kronor.

Endast i fråga om det sist nämnda alternativet, restgasens utnyttjande för cementtillverkning, föreligga mer ingående tekniska och ekonomiska kalkyler. Enligt dessa kalkyler, vilka förutsätta att gasen kommer till användning såsom bränsle vid Skånska Cement Aktiebolagets cementfabrik i Hällekis, skulle statsverket bära kostnaden för utbyggnaden, beräknad till 650,000 kronor, samt kostnaden för det under utbyggnadsskedet oundvikliga driftsavbrottet vid oljeverket, uppskattad till 130,000 kronor, medan cementbolaget skulle bekosta erforderliga anordningar för gasens överförande från oljeverket till cementfabriken och såsom betalning för gasen erlægga belopp, beräknade i förhållande till priset på ober-schlesiska stybbkol. Den årliga bruttoinkomsten för skifferoljeverket har med nuvarande kolpris beräknats till 241,000 kronor för år, möjliggörande en avskrivning av anläggningskostnaderna för statsverket på mindre än fem år med en beräknad ränta av fyra procent.

För egen del finner jag det vara av vikt särskilt under nuvarande förhållanden, att skifferoljeverket erhåller en teknisk utrustning, som möjliggör ett fullständigare utnyttjande av restgasen. Ehuru alla detaljer i det föreliggande projektet icke äro klarlagda, torde med hänsyn till den relativt långa leveranstiden den under alla omständigheter erforderliga maskinella utrustningen böra anskaffas med det allra snaraste. Av skäl som industrikommissionen anfört torde avtal redan nu böra träffas mellan marinförvaltningen och cementbolaget i anslutning till de riktlinjer, som av industrikommissionen angivits. Därest avtalet utformas på sätt kommissionen förordat vinner marinförvaltningen, såsom kommissionen påpekat, tid för vidare utredning av övriga alternativ för gasens användning. Jag vill framhålla betydelsen av att denna utredning bedrivs med största möjliga skyndsamhet.

Även om sålunda ståndpunkt icke i detta sammanhang kan fattas till frågan om gasens utnyttjande — denna fråga torde efter slutförd utredning böra prövas av Kungl. Maj:t efter förslag, som marinförvaltningen i samråd med industrikommissionen bör hava att skyndsamt avgiva — torde redan nu anslag med 650,000 kronor böra anvisas såsom kapitalinvestering i marinförvaltningens delfond av försvarsväsendets fastighetsfond till ut-

byggnad av ångpanneanläggningen. Frågan om upptagande av häremot svarande avskrivningsanslag å driftbudgeten torde sedermera få anmälas av chefen för finansdepartementet. Den av industrikommissionen till 130,000 kronor beräknade kostnaden för driftsavbrott under installationstiden synes med hänsyn till grunderna för finansieringen av driften vid skifferoljeverket icke behöva föranleda särskild medelsanvisning.

Under åberopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Utbyggnad av ångpanneanläggningen vid flottans skifferoljeverk å Kinnekulle å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa ett reservationsanslag av kronor 650,000.*

[6.] 25 a. **Ytterligare medel till modernisering av Stockholms örlogsvarv.** Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1940 U: 60 (punkten 5) anvisade riksdagen (skrivelse nr 73, punkten 5) till modernisering av Stockholms örlogsvarv såsom kapitalinvestering i marinförvaltningens delfond av försvarsväsendets fastighetsfond å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41 ett reservationsanslag av 430,000 kronor, varjämte riksdagen bemyndigade Kungl. Maj:t att för samma ändamål av Stockholms varvs byggnadsfonds under budgetåret 1940/41 tillgängliga medel disponera ett belopp av 2,200,000 kronor. Vidare anvisade 1941 års riksdag (skrivelse nr 80, punkten 16) efter förslag av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen (kapitalbudgeten, bilaga 1, punkten 20) för ifrågavarande ändamål å riksstaten för innevarande budgetår ett reservationsanslag av 2,520,000 kronor. Det sammanlagda beloppet av de för modernisering av Stockholms örlogsvarv anvisade anslagsmedlen uppgår således till 5,150,000 kronor.

Marinförvaltningen har i skrivelse den 29 augusti 1941 hemställt, att ytterligare medel för örlogsvarvets modernisering måtte ställas till ämbetsverkets förfogande. I ärendet har marinförvaltningen anfört följande:

Sedan planerna för moderniseringsarbetena vid Stockholms örlogsvarv uppgjorts och kostnadsberäknats, hade arbetena undergått en väsentlig fördyring. Orsaken härtill vore att tillskriva dels stigande löner, dels ökade material- och transportkostnader, användning av ersättningsmateriel, ökat pris å arbetsmaskiner m. m. Dessa kostnadsökningar uppskattades till i genomsnitt omkring 15 procent eller 775,000 kronor.

Under arbetets gång hade det vidare visat sig, att en del ytterligare arbeten, vilka icke inrymdes i den ursprungliga planen, borde komma till utförande. De viktigaste av dessa arbeten vore rivning av det nuvarande gjuteriet, som menligt inkräktade på den stora transportvägen till varvet, och ändring av den förutvarande elektriska kraftcentralen till gjuteri. Kostnaden härför beräknades till omkring 50,000 kronor.

Under åberopande av det anförda hemställde marinförvaltningen, att för modernisering av Stockholms örlogsvarv ett ytterligare belopp av 825,000 kronor måtte ställas till ämbetsverkets förfogande.

Statens industrikommission har i utlåtande den 11 oktober 1941 anfört bland annat följande:

Kommissionen hade genom sin sakkunnige, direktören V. Nordström, under hand tagit närmare del av den reviderade plan, som marinförvaltningen nu uppgjort för örlogsvarvets modernisering, samt den till grund för framställningen om ytterligare anslag liggande specificerade kostnadsuppsättningen. Den nu föreliggande moderniseringsplanen avveke på åtskilliga punkter från den ursprungliga. Kommissionen hade icke varit i tillfälle att i detalj jämföra de beräknade kostnaderna för olika poster i de båda planerna men ville beträffande det för den nya planens genomförande äskade tilläggsanslaget å 825,000 kronor framlägga följande synpunkter.

Kostnaderna för pirar, fyllningar, vägar m. m. hade från början beräknats på ett sådant sätt, att ett fullföljande i nu planerad omfattning syntes kunna ske inom den ursprungliga kostnadsramen.

Mot den nu föreslagna förflyttningen av gjuteriet till en kostnad av 50,000 kronor hade kommissionen intet att erinra.

För anskaffning av arbetsmaskiner hade i den reviderade planen upptagits 220,000 kronor utöver tidigare beräknat belopp, eller inalles 630,000 kronor. Det vore emellertid i nuvarande läge knappast möjligt att överblicka kostnaderna för maskinutrustningen. En del av maskinerna torde överhuvudtaget icke stå att erhålla inom överskådlig tid. Kommissionen ville därför ifrågasätta, huruvida icke frågan om tilläggsanslag för denna post borde upptagas vid en senare tidpunkt, då det verkliga medelsbehovet låte sig närmare fastställa.

För uppförande eller modernisering av byggnader hade i den ursprungliga planen beräknats sammanlagt 2,870,000 kronor. En av kommissionen företagen undersökning visade, att prisstegringen för industribyggnader av här avsett slag den 1 september 1941 uppginge till cirka 8 procent, räknat från den tid då det tidigare kostnadsförslaget uppgjorts. Enligt denna beräkningsgrund skulle de ursprungligen beräknade byggnadskostnaderna vid omräkning till nuvarande prisläge böra ökas med endast cirka 230,000 kronor. Som emellertid en del av byggnaderna redan färdigställts, borde den verkliga kostnadsstegringen vara något lägre. Å andra sidan kunde man för närvarande icke utesluta möjligheten av ytterligare prisstegringar under den återstående byggnadstiden.

Av det begärda tilläggsanslaget, 825,000 kronor, återstode, sedan ovan berörda poster frändragits, 325,000 kronor. Detta belopp kunde enligt kommissionens uppfattning icke betraktas såsom erforderligt för täckande av genom prisstegringen uppkommen kostnadsökning utan torde vara att hänföra till en viss ökning av byggnadsvolymer och en viss höjning av anläggningens tekniska standard i samband med omarbetningen av den ursprungliga moderniseringsplanen. Kommissionen hade emellertid ur verkstadsteknisk synpunkt intet att erinra mot det utvidgade moderniseringsprogrammet i nu föreliggande skick.

I anslutning till det ovan anförda och med hänsyn till varvets betydelse för en snabb reparation av marinens fartyg i Östersjön finge kommissionen sålunda tillstyrka bifall till marinförvaltningens framställning med den inskränkningen, att den del av tilläggsanslaget, som vore avsedd för anskaffning av arbetsmaskiner, 220,000 kronor, tillsvidare utginge. Ytterligare medel för maskinanskaffning borde i stället göras till föremål för särskild framställning från marinförvaltningen — i samråd med industrikommissionen — vid den tidpunkt, då anskaffningsmöjligheterna och kostnaderna för de olika maskinerna klarlagts.

Med anledning av vad statens industrikommission sålunda anført har *marinförvaltningen* den 6 november 1941 ånyo yttrat sig i ärendet. Ämbets-

verket har därvid till en början hänvisat till ett av chefen för Stockholms örlogsvarv biträdd yttrande av chefen för ingenjördepartementet vid örlogsvarvet, i vilket yttrande närmare redogörelse lämnats för de reviderade kostnadsberäkningar och ändringar i det ursprungliga moderniseringsprogrammet, som föranlett marinförvaltningens i det föregående berörda framställning om ytterligare medel för varvets modernisering. För egen del har marinförvaltningen anfört i huvudsak följande:

Planer och kostnadsberäkningar för varvets modernisering och för rationalisering av driften därstädes hade uppgjorts under tiden april till juli 1940 och till grund härför hade legat de priser, som gällde vid årsskiftet 1939—1940. Då ärendet, med hänsyn till nu rådande utomordentliga förhållanden, vore av synnerligen brådskande natur, hade tiden icke medgivit ingående detaljstudier av alla de föreslagna anläggningarna. Planerna och kostnadsberäkningarna hade utgjort den ram, inom vilken moderniseringen såsom helhet skulle hållas.

Det närmare studiet av erforderliga byggnads- och inredningsarbeten hade med nödvändighet medfört modifikationer i det ursprungliga förslaget. Å ena sidan hade byggnadsplanen för vissa byggnader måst ökas, men å andra sidan hade det ansetts möjligt att beträffande andra minska densamma. Härav hade föranletts motsvarande ändringar uppåt och nedåt i den tekniska standarden. Endast i fråga om det mekaniska verkstads-komplexet med kontorsbyggnad kunde en höjning av den tekniska standarden anses hava uppkommit genom nybyggnad i stället för ombyggnad, men å andra sidan hade dess volym minskats från 64,200 till 62,875 kubikmeter. Någon ökning av den ursprungliga totala byggnadsvolymen hade ingalunda blivit en följd av den fortsatta planläggningen. Såsom av chefens för ingenjördepartementet i Stockholm utredning vidare framginge, vore den angivna kostnadsökningen av 15 procent icke för högt beräknad. Marinförvaltningen ansåge sålunda, att den uppkomna kostnadsökningen vore beroende på höjda priser och icke på ökning av byggnadsvolymen och höjning av den tekniska standarden. Slutligen finge framhållas, att omstuderingen skett i samråd med 1940 års militära byggnadsutredning och statens industrikommission.

Beträffande den del av tilläggsanslaget, som avsetts för anskaffning av arbetsmaskiner, 220,000 kronor, vore det, såsom statens industrikommission anfört, otvivelaktigt, att stora svårigheter föreläge för anskaffning av sådana. Dock torde såsom chefen för ingenjördepartementet vid örlogsvarvet i sitt yttrande närmare utvecklat, möjligheter kunna yppas för anskaffning av den erforderliga maskinparken inom en rimlig tidrymd. Marinförvaltningen finge därför hemställa, att jämväl detta belopp måtte ställas till ämbetsverkets förfogande.

Under återopande av det anförda hemställde marinförvaltningen, att Kungl. Maj:t måtte till marinförvaltningens förfogande för modernisering av Stockholms örlogsvarv ställa det av ämbetsverket i skrivelsen den 29 augusti 1941 begärda beloppet av tillhoppa 825,000 kronor.

I förnyat utlåtande den 13 november 1941 har *statens industrikommission* anfört följande:

Av kommissionens tidigare utlåtande liksom av marinförvaltningens förnyade yttrande i ärendet framginge, att den nu föreliggande moderniseringsplanen på flera punkter avveke från den plan, som legat till grund för det

ursprungligen beviljade anslaget. Marinförvaltningens önskan att fullfölja moderniseringsplanen i nu föreliggande skick överensstämde emellertid helt med vad kommissionen ansett vara motiverat, och kommissionen ville ånyo tillstyrka, att medel ställdes till förfogande för ändamålet.

I vad det gällde maskinanskaffningen, vore kommissionen även av den mening, att ytterligare nödiga medel vid behov skulle ställas till marinförvaltningens förfogande, men ansåge, att medelsbehovet och anskaffningsmöjligheterna för maskinerna först borde klarläggas. I detta sammanhang ville kommissionen framhålla möjligheten av att medelsbehovet för maskinerna kunde komma att överskrida det belopp, 220,000 kronor, som marinförvaltningen beräknat nödvändigt.

Vad slutligen beträffade frågan huru stor del av det äskade tilläggsanslaget, som vore att hänföra till kostnadsökning på grund av prisstegringar under byggnadstiden, ville kommissionen med anledning av marinförvaltningens utredning anföra följande synpunkter. Kommissionen följde därvid samma uppdelning av anslaget, som användes i dess tidigare skrivelse.

Kostnaderna för pirar, fyllningar, vägar m. m. hade i den sista moderniseringsplanen upptagits till lägre belopp än i den ursprungliga. Något tilläggsanslag för kostnadsökningen på denna punkt vore således icke erforderligt.

Även för omflyttningen av maskiner, dockans pumpmaskiner, kranar, väg-, vatten- och spårarbeten m. m. beräknades — sedan de osäkra kostnaderna för anskaffning av arbetsmaskiner uteslutits — i den nya moderniseringsplanen lägre kostnader än tidigare, varför icke heller här någon kostnadsökning föreläge.

För uppförande eller modernisering av byggnader hade i den ursprungliga planen beräknats 2,870,000 kronor. Med ledning av den prisstegring, som sedan inträffat för industribyggnader av liknande slag, hade kommissionen uppskattat kostnadsökningen för dessa byggnader till cirka 8 procent eller ungefär 230,000 kronor och hänfört det överskott på 325,000 kronor, som återstode sedan denna och övriga poster å tilläggsanslaget frändragits, till höjning av byggnadsvolymerna eller ökning av anläggningens tekniska standard. I den undersökning, som sedermera genom marinförvaltningens försorg verkställdes hade kostnadsstegringen för byggnaderna beräknats uppgå till 12.2 procent på den ursprungliga kostnaden. Om denna siffra toges till utgångspunkt, bleve kostnadsstegringen cirka 350,000 kronor och det återstående beloppet cirka 205,000 kronor.

Då den tjänsteman inom kommissionen, som verkställde utredning om dylika prisstegringar, för närvarande befunno sig på tjänsteresa, hade kommissionen ännu icke kunnat närmare granska de av marinförvaltningen anförda siffrorna. Som emellertid denna fråga icke syntes vara av väsentlig betydelse för ärendets fortsatta handläggning, hade kommissionen icke velat låta detta fördröja utlåtandets avgivande.

I anslutning till vad sålunda anförts ville industrikommissionen sålunda tillstyrka, att ett tilläggsanslag på 605,000 kronor omedelbart beviljades för örlogsvarvets modernisering samt att ytterligare medel för anskaffning av arbetsmaskiner beviljades, så snart medelsbehovet härför närmare klarlagts.

I detta sammanhang torde jämväl böra till behandling upptagas fråga om beredande av täckning för ett över förskottsstaten för försvarsväsendet anvisat belopp för utförande av slipar och förvaringshallar för motortorpedbåtar vid Stockholms örlogsvarv. Härom får jag anföra följande:

Genom beslut den 1 november 1940 bemyndigade Kungl. Maj:t marinför-

valtningen att med anlitan­de av ett av riksdagen under kapitalbudgeten, försvarsväsendets fastighetsfond, anvisat reservationsanslag av 2,900,000 kronor gå i författning om utförande av vissa förvaringshallar för motor­torpedbåtar och minsvepare. I skrivelse den 6 juni 1941 erinrade marin­förvaltningen, att i nämnda anslagsbelopp icke inräknats medel för upp­förande av förvaringshallar å Stockholms örlogsvarv för motortorpedbåtar tillhörande Ostkustens marindistrikt, enär med frågan härom ansetts böra anstå i avvaktan på viss utredning rörande förvaring av minsvepare, samt anförde vidare i huvudsak följande:

Verkställd utredning i berörda hänseende hade av marinförvaltningen överlämnats med skrivelse den 22 april 1941. Utredningen hade givit vid handen, att för minsvepare planerade förvaringsutrymmen icke kunde dis­poneras jämväl för förvaring av motortorpedbåtar. För marindistriktets förutnämnda motortorpedbåtar erfordrades sålunda lämpliga förvaringsplatser med tillhörande slipanordningar. Marinförvaltningen hade uppgjort förslag till uppförande av dylik anläggning å Stockholms örlogsvarv. Kostnaderna härför beräknades till 700,000 kronor, i vilket belopp inginge kostnaderna för erforderlig sliptagningsanordning, förrådsrum och mindre kaj­byggnad. Då det för närvarande icke funnes lämplig förvaringsplats för motortorpedbåtar å Ostkustens marindistrikt och då det vore av utomordent­ligt stor betydelse för det nyuppsatta motortorpedbåtsvapnet, att båtarnas vinterförvaring samt översyn kunde ske på ändamålsenligt sätt, hemställde marinförvaltningen, att för skyndsamt uppförande vid Stockholms örlogsvarv av förvaringshallar, förrådsrum, slipanordning etc. för motortorpedbåtar måtte till marinförvaltningens förfogande ställas ett belopp av 700,000 kronor att av marinförvaltningen disponeras under budgetåret 1941/42 enligt berörda förslag med de jämkningar, som kunde finnas ändamålsenliga.

Genom beslut den 28 juni 1941 bemyndigade Kungl. Maj:t marinförvalt­ningen att med anlitan­de av det å förskottsstaten för försvarsväsendet under kapitalbudgeten, fonden för förlag till statsverket uppförda förskottsanslaget till Försvarsberedskapens stärkande i allmänhet (VII: b) intill ett belopp av högst 700,000 kronor gå i författning om utförande i huvudsaklig överens­stämmelse med marinförvaltningens förslag av anläggningar å Stockholms örlogsvarv för förvaring av motortorpedbåtar.

Inledningsvis har jag erinrat, att avsevärda anslagsmedel — tillhopa 5,150,000 kronor — av 1940 års urtima riksdag och 1941 års riksdag ställts till marinförvaltningens förfogande för modernisering av Stockholms örlogs­varv. Ytterligare erfordras nu enligt marinförvaltningens beräkningar ett belopp av 825,000 kronor för moderniseringens genomförande. Av denna merkostnad belöpa 50,000 kronor på flyttning av örlogsvarvets gjuteri och 220,000 kronor på anskaffning av arbetsmaskiner. Kostnadsökningen i övrigt har enligt marinförvaltningens beräkningar vållats av prisstegringar. Industri­kommissionen däremot anser, att endast en del av denna återstående kost­nadsökning belöper på prisstegringar och att det ökade medelsbehovet i övrigt är att hänföra till utvidgning av byggnadsvolymen och förbättring av den tekniska standarden i förhållande till vad som ursprungligen projek­terats.

Departements-
chefen.

För egen del måste jag i likhet med industrikommissionen konstatera, att den nu föreliggande moderniseringsplanen på flera punkter avviker från den plan, som låg till grund för beräkningen av de ursprungligen anvisade anslagsmedlen. Av handlingarna i ärendet framgår, att dessa modifikationer medfört en utökning av den i det ursprungliga förslaget beräknade golvytan med omkring 2,000 kvadratmeter men däremot en minskning av byggnadsvolymen med något över 12,000 kubikmeter. Om och i vad mån dessa jämkningar i det år 1940 framlagda byggnadsprogrammet medfört behov av ökad medelsanvisning synes icke kunna med säkerhet fastställas. Att däremot en stor del av kostnadsökningen är att hänföra till prisstegringar synes vara uppenbart. Jag vill erinra, att de ursprungliga kostnadsberäkningarna grundade sig på prisläget vid årsskiftet 1939—1940. Den av denna anledning uppstående kostnadsökningen torde dock icke kunna på grundval av den nu föreliggande utredningen fixeras till visst belopp.

Helst skulle jag med hänsyn till vad sålunda anförts vilja förorda, att den föreliggande frågan underkastades ytterligare utredning i syfte att klarlägga orsakerna till kostnadsökningen. Då emellertid — såsom jag framhöll i den förutnämnda propositionen 1940 U: 60 — varvets modernisering icke utan våda för flottans krigsberedskap kan uppskjutas och då vidare moderniseringsprogrammet av industrikommissionen befunnits lämpligt ur verkstadsteknisk synpunkt, har jag ansett mig böra i huvudsak godtaga marinförvaltningens förslag. Vidkommande det till 220,000 kronor beräknade beloppet för anskaffning av arbetsmaskiner är jag dock ense med industrikommissionen därom, att frågan om anvisande av detta belopp bör upptagas till behandling först sedan medelsbehovet i denna del närmare klarlagts.

Jag beräknar därför det nu erforderliga medelsbehovet för Stockholms örlogsvarvs modernisering till $(825,000 - 220,000 =) 605,000$ kronor.

Såsom i det föregående anförts, uppgår det för uppförande av slipar och förvaringshallar för motortorpedbåtar vid Stockholms örlogsvarv förskottade belopp, för vilket täckning torde böra beredas över riksstaten, till 700,000 kronor. Det sammanlagda medelsbehovet under förevarande anslag skulle i följd härav utgöra $(605,000 + 700,000 =) 1,305,000$ kronor.

I anslutning till det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

- att till *Ytterligare medel till modernisering av Stockholms örlogsvarv* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 1,305,000.

[7.] 25 b. **Centralt torpedförråd.** Efter därom av Kungl. Maj:t i propositionen 1941: 221 (punkten 9) framlagt förslag har riksdagen (skrivelse nr 360) till ordnande av förrådslokaler för artilleriammunition m. m. såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, marinförvaltningens delfond, å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 anvisat ett reservationsanslag av 3,500,000 kronor. Genom brev den 28 juni 1941 uppdrog Kungl.

Maj:t åt marinförvaltningen att — med beaktande av vad i ämnet anförts i förenämnda proposition — till Kungl. Maj:t inkomma med förslag rörande användningen av ifrågavarande anslag. Sedan marinförvaltningen i skrivelse den 5 september 1941 hemställt, att ifrågavarande anslagsmedel måtte få disponeras för uppförande av förrådslokaler på sätt en i skrivelsen intagen förteckning närmare utvisade, i vilken förteckning bland annat upptagits torpedförråd för 240,000 kronor, medgav Kungl. Maj:t genom brev den 26 september 1941, att marinförvaltningen finge med anlitande av nämnda reservationsanslag gå i författning om uppförande av förrådslokaler för artilleriammunition m. m. i huvudsaklig överensstämmelse med vad i förteckningen angivits, med undantag för de i förteckningen upptagna torpedförråden.

Efter utredning rörande totalbehovet av förrådslokaler för torpeder, inklusive flygplantorpeder, har nu *marinförvaltningen* i skrivelse den 29 augusti 1941 angående vissa anslagsäskanden å tilläggsstat på närmare anförda skäl ifrågasatt, att ett för flottan och flygvapnet gemensamt centralt torpedförråd borde anordnas på närmare angivet sätt i stället för förut angivna förråd. Totalkostnaden för anordnande av ett dylikt förråd har marinförvaltningen beräknat till 800,000 kronor, inberäknat inredning, erforderliga installationer, markförvärv m. m. Kostnaderna i fråga borde enligt marinförvaltningens mening bestridas sålunda, att det i nyssnämnda tilläggsstatsanslag ingående beloppet för torpedförråd — enligt den i det föregående lämnade redogörelsen fixerat till 240,000 kronor — toges i anspråk för centralförrådets anordnande, varjämte ytterligare erforderliga (800,000 — 240,000 =) 560,000 kronor anvisades å tilläggsstat för innevarande budgetår.

Över marinförvaltningens framställning har *försvarsväsendets verkstads-nämnd* den 20 november 1941 avgivit utlåtande och därvid förklarar sig icke hava något att erinra mot det av marinförvaltningen förordade förslaget om anordnande av ett centralt torpedförråd.

Med hänsyn till vad i ärendet blivit upplyst har jag funnit avsevärda fördelar vara förenade med anordnande i enlighet med marinförvaltningens förslag av ett centralt torpedförråd. Jag biträder därför föreliggande förslag men förutsätter, att 1940 års militära byggnadsutredning skall beredas tillfälle att överse kostnadsberäkningar och ritningar, innan dispositionsbeslut fattas.

Kostnaderna avses såsom i det föregående anförts skola bestridas sålunda, att 240,000 kronor tagas i anspråk av det av riksdagen för förrådslokaler för artilleriammunition m. m. för budgetåret 1940/41 anvisade tilläggsstatsanslaget, medan återstoden eller 560,000 kronor anvisas över innevarande års tilläggsstat. Till detta förslag vill jag ansluta mig. Därest riksdagen icke har något att däremot erinra, torde sålunda angivna belopp av 240,000 kronor få utgå av nyssnämnda tilläggsstatsanslag.

Jag hemställer således, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Centralt torpedförråd* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 560,000.

*Departements-
chefen.*

Flygförvaltningens delfond.

[8.] 45 b. **Ammunitionsförrådsbyggnader.** I skrivelse den 11 september 1941 har *flygförvaltningen* hemställt, att ett belopp av sammanlagt 570,000 kronor måtte ställas till flygförvaltningens förfogande för uppförande av vissa ammunitionsförråd. I ärendet har, på given anledning, *statens ammunitionsnämnds avdelning för militär sprängämnesinspektion* i skrivelse den 27 september 1941 framlagt vissa synpunkter i avseende å ammunitionsförrådets konstruktion m. m. Med anledning av vad sålunda förekommit har *flygförvaltningen* den 1 oktober 1941 inkommit med yttrande i ärendet. Härvid har ämbetsverket i huvudsaklig anslutning till de av militära sprängämnesinspektionen förordade riktlinjerna ifrågasatt vissa jämkningar i tekniskt hänseende i det tidigare framlagda programmet. Merkostnaderna beräknades till sammanlagt 138,700 kronor.

Vid ärendets fortsatta beredning inom försvarsdepartementet har det befunnits önskvärt, att utredning verkställdes *dels* i vad mån bifall till det i det föregående berörda förslaget komme att medföra behov av särskild tillsyns- eller bevakningspersonal, *dels* beträffande kostnaderna för anställandet av sådan personal, *dels ock* om möjligheterna att förlägga de ifrågasatta förråden på sådant sätt, att eventuellt uppkommande dylika kostnader undvekes.

Med anledning härav har *flygförvaltningen* den 10 november 1941 inkommit med förnyat yttrande i ärendet. Ämbetsverket har därvid till en början framhållit, att beräkningen av flygvapnets ammunitionsbehov och i samband därmed även vapnets behov av ammunitionsförrådsbyggnader undergått vissa förändringar. På grund härav uppskattade flygförvaltningen numera det sammanlagda medelsbehovet för ammunitionsförråd till 540,000 kronor, exklusive väg- och eventuella markkostnader. — Vissa förråd avsåges skola förläggas till platser, vilka under alla förhållanden stode under bevakning, andra åter i nära anslutning till tjänstebostäder för särskilda tillsynsmän. Dylika befattningshavare, av vilka behov föreläge även om förråden ej komme till stånd, hade nämligen avsetts skola i sinom tid tillföras flygvapnet. Kostnaderna för tjänstebostäderna beräknades till omkring 300,000 kronor och årskostnaderna för nyssnämnda tillsynsmän till 37,800 kronor. Dessa siffror inkluderade även kostnaderna för tillsynsmän på platser, där ammunitionsförråd ej förekomme, och betingades alltså icke i sin helhet av de nya förråden.

Departements-
chefen.

Erfarenheterna från det pågående stormaktskriget hava givit vid handen, att för flygvapnets del föreligger behov av speciella förrådsbyggnader för ammunition. I flygförvaltningens framställning sådan densamma slutligen fullföljts räknas som nämnts med ett medelsbehov för ändamålet av 540,000 kronor. Härvid hava frågorna om förrådsbyggnadernas bevakning förutsatts skola lösas i annat sammanhang, varjämte kostnaderna för erforderliga markförvärv och väganläggningar icke medtagits.

Då det är av allra största betydelse, att den ammunition, som nu i stora kvantiteter undan för undan tillverkas, förvaras på ett ur flygvapnets synpunkt tillfredsställande sätt, vill jag icke motsätta mig, att medel nu äskas för förrådens uppförande på sätt flygförvaltningen föreslagit. Kostnaderna för markförvärv och vägarbeten torde få förskjutas över förskottsstaten, sedan närmare utredning i denna del inkommit. Till frågan om anställande av omförmälda särskilda tillsynsmän och anskaffande av tjänstebostäder åt dessa torde jag få återkomma i annat sammanhang.

Jag hemställer således, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Ammunitionsförrådsbyggnader* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 540,000.

[9.] 52 a. **Fritidsbyggnad vid Skaraborgs flygflottilj.** I samband med uppställandet av den till Sätenäs förlagda Skaraborgs flygflottilj uppfördes ett antal tjänstebostäder för flottiljens personal. Sedan det konstaterats, att bostadsförhållandena i trakten vore sådana att, förutom nämnda tjänstebostäder, ytterligare ett antal bostäder måste iordningställas, anvisade 1940 års urtima riksdag på förslag av Kungl. Maj:t medel för uppförande av bostäder av egnahemstyp, avsedda huvudsakligast för gift civil personal, som icke är berättigad till tjänstebostad. Sedermera har flygförvaltningen anmält behov av ytterligare ett antal dylika bostäder för den gifta personalen. Det är min avsikt att senare denna dag föreslå Kungl. Maj:t att förelägga riksdagen härav betingat medelsäskande.

Ifrågavarande bostadsanskaffning har närmast äsyftat att tillgodose behovet av bostäder för den gifta personalen. Vid planerandet av bostadsbebyggelsen har emellertid räknats med att även den ogifta personalens bostadsbehov i viss utsträckning skulle bli tillgodosett. Det har nämligen förutsatts, att möjlighet skulle föreligga för denna personal att hyra rum hos de befattningshavare, som disponera familjebostäderna.

Tämligen snart efter flottiljens upprättande uppstodo åtskilliga problem såväl med avseende å den ogifta personalens bostadsförhållanden och mat-hållning som även beträffande vissa andra personalen i gemen berörande förhållanden. Detta föranledde mig att i juni 1941 taga under övervägande ett av chefen för flottiljen framställt önskemål att i anslutning till flottiljens förläggning uppföra en särskild byggnad, innehållande enkelrum för uthyrning till ogift personal och till tillfälliga besökare ävensom matservering för dylik personal, konditori, biograf och eventuellt även bageri. Jag fann mig i anslutning härtill böra uppdraga åt 1940 års militära byggnadsutredning att utarbeta skissritningar jämte tillhörande preliminära kostnadsberäkningar för en byggnad av angivet slag.

I skrivelse den 10 oktober 1941 har nu militära byggnadsutredningen framlagt resultatet av den i ärendet verkställda undersökningen. Utredningen har därvid till en början anfört, att *chefen för Skaraborgs flygflottilj* be-

träffande förhållandena vid flottiljen och föreliggande önskemål framhållit följande:

Skaraborgs flygflottilj organiserades vid Såtenäs inom Tuns socken från och med den 1 oktober 1940. Såtenäs vore beläget på landsbygden 1.5 mil från närmaste större samhälle, Grästorp, och omkring 4 mil från Vänersborg och Lidköping. Flottiljen hade från tiden för sin organisation utökats successivt och dess personalstyrka — räknat efter antal löntagare — uppginge den 12 juli 1941 till 669. Härtill kom de anställdas familjemedlemmar. Under förstärkt försvarsberedskap, då ytterligare personal vore inkallad, hade antalet militär personal ökat avsevärt därutöver. Flottiljen vore emellertid för närvarande icke färdigorganiserad och det funnes all anledning antaga, att Såtenäs under de närmaste två à tre åren komme att utvidgas till ett samhälle omfattande omkring 1,500 personer. Tuns socken hade redan nu genom flottiljens tillkomst ökat med lågt räknat 1,000 personer. Vid detta på landsbygd nyuppbbyggda samhälle uppstode problem av olika slag, vilka krävde en snar och effektiv lösning. Det gällde dels att ordna personalens fritidsproblem, dels att skaffa bostäder för anställd civil personal — framför allt de ogifta — och dels att ordna dessas mathållning. I avsikt att få dessa problem lösta, hade flottiljchefen sökt förbindelse med institutioner och civila företag, som skulle kunna hava intresse av att från början etablera verksamhet i detta nya samhälle. De ifrågavarande företagen hade emellertid av olika anledningar hittills icke visat något större intresse för saken.

Biografföreställningar kunde visserligen ordnas i manskapets matsal men manskapet hade icke rätt att till flottiljens biografföreställningar inbjuda anhöriga eller kvinnliga vänner. Manskapet vistades under sin fritid hellre utom än inom förlägningsområdet. Det vore under dessa förhållanden och under beaktande av ungdomens vällovlige nöjesbehov, som det ansetts nödvändigt, att bland annat en biograf anordnades i närheten av flottiljen.

Det inginge vidare i personalens fritidsbegrepp, att den skulle äga tillgång till lokal, där den utan uppsikt från militärt befäl kunde intaga kaffe och andra förfriskningar. Sådana serveringar komme otvivelaktigt att uppstå även kring Såtenäs, men med kännedom om vad som skett kring andra förläggningar kunde befaras, att dessa serveringar komme att bliva av låg standard. Under dessa förhållanden ansåge flottiljchefen otvivelaktigt, att en kaféerörelse (konditorierörelse), som från början gäves relativt hög klass och som bleve väl övernakad, hade en stor uppgift att fylla vid förbandet.

Viss del av den ogifta personalen hade kunnat beredas inkvartering i den så kallade Såtenäs villastad, men inkvartering måste beredas för ytterligare 20 à 25 ogifta personer. Dessutom måste mathållning ordnas för omkring 40 ogifta personer. Närmaste hotell låge i Grästorp.

Ett bageriföretag på platsen syntes väl kunna konkurrera med bagerierna i Grästorp och Lidköping, varifrån flottiljen och vid denna boende familjer nu erhöle bröd. Enligt flottiljchefen borde i ett och samma hus beläget på lämplig plats utanför flottiljens område inrymmas biograf, konditori jämte matservering, hotell samt bageri för konditorivaror och grövre brödsorter. Behov föreläge även av lokaler för hantverkare, såsom skomakare och skräddare. Dessa lokaler skulle lämpligen kunna inrymmas i samma byggnad.

Militära byggnadsutredningen har i fråga om plats för den föreslagna byggnadens och byggnadens utformning anfört följande:

Såsom plats för byggnaden hade föreslagits antingen ett område 300 meter NO om Tuns kyrka eller ett område inom Såtenäs villastad. Den förstnämnda platsen ansågs lämplig med hänsyn till att rörelsen där skulle

kunna erhålla större kundkrets från den kringliggande landsbygden. Å andra sidan låge den omkring tre kilometer från förläggningen. Området inom Såtenäs villastad, som låge närmare förläggningen, ansåges lämpligare, då där kunde utnyttjas redan befintliga avlopps- och elektriska ledningar. Särskilda kostnader måste emellertid beräknas för utvidgning av förläggningens vattenverk, varifrån villastaden nu erhöle sitt vatten. Flottiljchefen hade stannat för att föreslå den sistnämnda platsen.

Utredningen hade för sin del funnit sistnämnda plats vara den lämpligaste och vid uppförandet av skissritningar och kostnadsberäkningar utgått ifrån, att byggnaden skulle förläggas dit.

Byggnaden, vilken närmare åskådliggjorts å fyra skrivelsen bilagda ritningar, bestode af en central byggnadskropp, inrymmande bageri, butiker och vaktmästarbostad ävensom biografvestibul m. m. på nedre botten samt restaurang, bestående af matsal, köksavdelning, kafé och två personalrum m. m. i övre våningen. Till denna byggnadskropp anslöte sig en flygel, innehållande biograf, samt en annan flygel, inrymmande i två våningar 22 bostadsrum att uthyras till ogift personal eller till resande personer jämte bad- och toalettutrymmen. Sistnämnda flygel hade utformats så, att den vid behov kunde tillbyggas med ytterligare bostadsrum. Byggnaden skulle enligt förslaget uppföras av trä med två brandavskiljande väggar av tegel på grund av betong och med bjälklag delvis av betong och delvis av trä.

Kostnaderna för byggnaden hava beräknats till 365,000 kronor, däraf för egentliga byggnadsarbeten 300,000 kronor och för inredning av biograf, restaurang med kafé och konditori, bageri och hotellrum 65,000 kronor. I dessa beräkningar ingår dock icke andel i kostnader för utvidgning av förläggningens vattenverk, vilken kostnad emellertid, då utvidgningen även vore betingad av bland annat planerad utökning av antalet bostadshus inom Såtenäs villastad, enligt utredningens mening icke behövde i detta sammanhang beräknas.

Rörande den avkastning, som rörelsen kan beräknas lämna, har byggnadsutredningen anfört följande:

Med ledning av från flottiljchefen lämnade uppgifter angående personal vid flottiljen m. m. hade utredningen efter samråd med enskild företagare gjort en överslagsberäkning rörande den avkastning, som kunde erhållas vid ifrågavarande företag, med undantag för skomakeriet och skrädderiet. Enligt denna beräkning skulle avkastningen utan avdrag för hyror men med vederbörlig avskrivningar för inventariet köp enligt försiktig beräkning kunna uppskattas till 32,000 kronor. De årliga utgifterna för fastigheten syntes kunna uppskattas till 7 procent av det i fastigheten nedlagda kapitalet, d. v. s. i detta fall omkring 21,000 kronor, vilket belopp alltså borde tagas ut i form av hyror av respektive företag samt för i byggnaden inrymda skomakeri- och skrädderilokaler samt vaktmästarebostad. Om hyrorna för sistnämnda utrymmen beräknades till sammanlagt 1,500 kronor, skulle alltså 19,500 kronor erläggas för biograf, konditori, kafé, restaurang och hotell. Nettot på dessa rörelser skulle därför kunna beräknas till (32,000 — 19,500 =) 12,500 kronor per år.

Därest staten även bekostade inventarierna, borde hyrorna ökas med belopp, motsvarande avskrivningarna å dessa eller 6,500 kronor, vilket belopp, som av det anförda framginge, frändragits bruttoinkomsterna vid beräkningen av den ovannämnda avkastningen.

Beträffande frågan om driften av de olika företag, som skulle inrymmas i byggnaden, har byggnadsutredningen anfört följande:

I första hand syntes driften av de olika rörelserna böra utbjudas till enskilda företagare, därvid de förbehåll borde göras, som fordrades för att tillgodose flottiljens behov av bostäder och matservering för ogift personal m. m. Om därvid godtagbart anbud icke kunde erhållas eller så eljest skulle visa sig lämpligt, borde skötseln av företaget eller del därav överlämnas till enskilda lägerkassan eller särskilt för ändamålet bildat rättssubjekt, i vilket flottiljchefen hade ledningen. De närmare bestämmelserna om fastighetens förvaltning och skötseln av däri inrymda företag borde utformas i samråd med flygförvaltningen och flottiljchefen.

Byggnadsutredningen har slutligen framhållit, att, då några ekonomiska risker för statsverket beträffande företaget knappast syntes föreligga och sociala synpunkter i viss mån talade för att detsamma komme till stånd, utredningen ansåge sig böra tillstyrka dess utförande. Uppförandet av byggnaden borde ombesörjas av flygförvaltningen, som jämväl borde handhava värden och förvaltningen av fastigheten.

Flygförvaltningen har i skrivelse den 13 oktober 1941 framhållit behovet av att 22 enkelrum för den ogifta personalen vid Skaraborgs flygflottilj uppfördes samt att lokaler för samma personals mathållning iordningställdes. Dessutom borde vid flottiljen uppföras ett s. k. fritidshus, inrymmande biograflokal, konditorilokal m. m. Dessa byggnader syntes lämpligen böra uppföras av egnahemsstyrelsen.

Statens egnahemsstyrelse, som den 29 oktober 1941 yttrat sig i ärendet, har anfört följande:

Vad 1940 års militära byggnadsutredning anfört rörande det s. k. fritidshuset hade icke givit anledning till erinringar från egnahemsstyrelsens sida. Om, såsom flygförvaltningen syntes mena, handhavandet av även detta byggnadsprojekt kunde anförtros åt egnahemsstyrelsen, borde styrelsen ha att själv upprätta erforderliga arbetsritningar och därmed sammanhängande handlingar, dock att byggnadsutredningens skisser finge utgöra ungefärlig anvisning ifråga om byggnadens storlek och indelning. Byggnaden syntes kunna uppföras inom den beräknade kostnadsramen, 300,000 kronor. Enligt styrelsens mening kunde den av byggnadsutredningen till anskaffande föreslagna inredningen till stor del betecknas såsom fast.

Departements-
chefen.

Det torde få anses uppenbart, att i Sätenäs föreligger ett starkt behov av en anläggning av ifrågavarande slag. Då det hittills icke visat sig möjligt att för ändamålet intressera enskild företagsamhet, lär staten icke kunna underlåta att stödja strävandena att på ett ur flottiljens och personalens synpunkt tillfredsställande sätt ordna denna angelägenhet. Den lämpligaste formen för statens insats synes vara, att staten tillhandahåller medel för iordningställande av för ändamålet avsedda lokaler; däremot synes det ur olika synpunkter välbetänkt att personalen själv på ett eller annat sätt blir ansvarig för verksamhetens bedrivande. Detta synes kunna ske på så sätt, att byggnaden, sedan densamma genom statens försorg uppförts, mot lämplig årlig avgäld utarrenderas till flottiljens lägerkassa, som driver rörelsen i egen regi eller i sin tur utarrenderar rörelsen till lämpligt företag.

Vad av militära byggnadsutredningen anförts rörande byggnadens förläggning ger mig icke anledning till erinran. Icke heller synes erinran kunna riktas mot de för byggnadens uppförande och inredning beräknade kostnaderna, 365,000 kronor. Det synes icke erforderligt att nu beräkna medel för bestridandet av kostnaden för en utvidgning av flottiljens vattenverk; enligt vad jag under hand inhämtat komma nämligen medel för detta ändamål att i annat sammanhang äskas.

Byggnadsföretaget synes böra omhänderhavas av statens egnahemsstyrelse, som vid bifall till vad i det följande föreslås kommer att få befattning även med annan byggnadsverksamhet vid flottiljen. Egnahemsstyrelsen torde böra vara oförhindrad att i samråd med flygförvaltningen och målsmän för lägerkassan vidtaga de ändringar i föreliggande byggnadsritningar, som finnas ändamålsenliga och kunna genomföras inom ramen för de för ändamålet tillgängliga anslagsmedlen.

Den årliga arrendeavgift, som staten enligt vad nyss sagts bör betinga sig, synes böra framdeles av Kungl. Maj:t bestämmas på grundval av byggnadsutredningens föreliggande kalkyler. Byggnadens vård och förvaltning synes böra ankomma på lägerkassan under flygförvaltningens överinseende. De i detta hänseende och i övrigt erforderliga bestämmelserna torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att meddela efter förslag av flygförvaltningen. Jag förutsätter, att det härvid skall vara möjligt för Kungl. Maj:t att, om så finnes lämpligt, utarrendera byggnaden — i stället för till lägerkassan — till annat lämpligt rättssubjekt, som ur de ovan angivna synpunkterna finnes kunna träda i lägerkassans ställe.

Erforderliga medel för byggnadens uppförande torde böra anvisas i form av kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, flygförvaltningens delfond. Med hänsyn till vad som upplysts angående inredningens karaktär synes jämväl härför erforderligt belopp böra anvisas i form av kapitalinvestering i nämnda delfond. Egnahemsstyrelsen torde böra äga rätt att från anslaget tillgodogöra sig ersättning för sina egna kostnader i samband med själva byggnadsverksamheten och förberedelserna därtill.

Åberopande det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Fritidsbyggnad vid Skaraborgs flygflottilj* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 365,000.

FONDEN FÖR FÖRLAG TILL STATSVERKET.

Försvarsdepartementet.

[10.] 1 b. **Anordnande av bostäder för personal vid Skaraborgs och Västgöta flygflottiljer.** Till anordnande av bostäder för personalen vid Skaraborgs och Västgöta flygflottiljer hava betydande anslag anvisats av riksdagen. Sålunda anvisades å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1940/41 — utöver tidigare för tjänstebostäder anvisade anslagsmedel å tillhopa 1,699,750 kronor — ett anslag av 1,000,000 kronor till anordnande av bostäder för viss personal vid Skaraborgs flygflottilj (proposition 1940 U: 49; riksdagens skrivelse nr 66). Vidare anvisade riksdagen för budgetåret 1941/42 ett reservationsanslag av 2,000,000 kronor till anordnande av bostäder för bland annat personalen vid Västgöta flygflottilj (proposition 1941: 267; skrivelse nr 364). Medlen skulle användas för uppförande i egnahemsstyrelsens regi av 46 lägenheter vid Skaraborgsflottiljen och av 40 lägenheter vid Västgötaflottiljen. Lägenheterna skulle antingen uthyras till vederbörande befattningshavare eller också, under förbehåll av återköpsrätt för kronan, överlåtas med äganderätt å dessa, därvid egnahemslån skulle kunna beviljas i vanlig ordning. Bostäderna skulle förvaltas av egnahemsstyrelsen.

I skrivelse den 13 oktober 1941 har *flygförvaltningen* gjort framställning om anordnande av ytterligare ett antal bostäder för personalen vid dessa flottiljer. Flygförvaltningen framhåller, att då Skaraborgs och Västgöta flygflottiljer uppsattes man endast räknade med behov av ett visst antal tjänstebostäder, enär man ansåg sig kunna förutsätta, att den enskilda företagssamheten skulle stimuleras därhän att i övrigt erforderligt antal bostadsbyggnader uppfördes. I de framställningar, som legat till grund för propositionerna 1940 U: 49 och 1941: 267, hade räknats med endast det mest trängande behovet av bostäder i förhoppning att därigenom gynnsammare betingelser för privat byggnadsverksamhet skulle uppstå. Någon förbättring i detta hänseende hade emellertid ej inträtt. Behov föreläge nu av ytterligare bostäder för personalen vid de båda nämnda flottiljerna. Det ökade behovet grundade sig dels på personalökning dels ock på ökad giftermålsfrekvens. Vid Västgöta flygflottilj erfordrades 24 och vid Skaraborgs flygflottilj 40 bostäder. Flygförvaltningen hemställde, att Kungl. Maj:t måtte dels uppdraga åt statens egnahemsstyrelse att närmare utreda frågan om fortsatt bebyggelse för flottiljerna, dels ock ställa för bebyggelsens genomförande erforderliga medel till förfogande.

Sedan Kungl. Maj:t anbefallt *egnahemsstyrelsen* att verkställa den ifrågasatta utredningen, har styrelsen i skrivelse den 29 oktober 1941 angivit medelsbehovet för de av flygförvaltningen föreslagna byggnadsföretagen till 1,300,000 kronor och i övrigt anfört bland annat följande:

Flygförvaltningens framställning hade bland annat grundats på den uppfattningen, att man trots tidigare förhoppningar icke syntes kunna för närvarande påräkna ett tillfredsställande av behovet av bostäder för personalen

vid Skaraborgs och Västgöta flygflottiljer genom privat byggnadsverksamhet. Egnahemsstyrelsen ville med stöd av egna erfarenheter uttala sin anslutning till denna uppfattning.

Vad beträffade den nu aktuella bebyggelsens omfattning, hade styrelsen självfallet icke ansett sig kunna göra något eget uttalande, varför av flygförvaltningen gjorda beräkningar av detsamma i det följande lagts till grund för utredningen.

Egnahemsstyrelsen funne det med hänsyn till sin tidigare byggnadsverksamhet vid Sätenäs och Karlsborg naturligt, om, såsom flygförvaltningen föreslagit, åt styrelsen skulle uppdragas att handhava ett fortsatt bostadsbyggande å dessa platser. Styrelsen vore följaktligen beredd att åtaga sig ett sådant uppdrag.

De skäl, som i egnahemsstyrelsens skrivelser den 11 oktober 1940 (angående Sätenäs) och den 6 maj 1941 (angående Karlsborg) framlagts för bebyggelse med enfamiljshus, torde äga tillämpning även för ifrågavarande fall. Detsamma gällde frågorna om byggnadsarbetenas bedrivande, lägenheternas upplåtande och förvaltning, viss avskrivning å anläggningskapitalet m. m.

Vid val av plats för den utökade bostadsbebyggelsen för Västgöta flygflottilj i Karlsborg kunde enligt egnahemsstyrelsens mening knappast ifrågakomma något annat än området »Norra skogen», där den tidigare bostadsbebyggelsen för flygflottiljen m. m. uppförts. För ett fåtal nya hus funnes tomtmark inom den av styrelsen redan disponerade delen av området. Därjämte erfordrades ytterligare 18—20 nya byggnadstomter. Lämpligaste mark härför syntes kunna erhållas omedelbart väster om förenämnda tomtområde. Denna mark vore, liksom den tidigare disponerade, i kronans ägo och stode under armeförvaltningens vård och förvaltning. Upplåtande av densamma för här berörda ändamål syntes kunna ske utan svårigheter, vilken fråga dock syntes böra närmare behandlas först sedan områdets gränser — efter upprättande av plan för bebyggelsen — kunnat närmare fastställas.

Bebyggelsen borde alltså uppföras i anslutning till den tidigare bebyggelsen med utnyttjande av tillfartsvägarna till densamma och i viss utsträckning också av dess huvudledningar m. m. för vatten, avlopp och elektricitet. Hustyperna borde vara i huvudsak samma som de tidigare. Under hand hade inhämtats, att flottiljen inför flygförvaltningen angivit behovet till 8 lägenheter för förmän och liknande enligt egnahemsstyrelsens typ III K samt 16 lägenheter för arbetarpersonal enligt styrelsens typ II K.

Kostnaderna hade för inom området nu pågående bebyggelse kunnat hållas så pass, att anvisat anslag vore tillräckligt. Sannolikt kunde räknas med att t. o. m. någon del kunde återredovisas. Trots nu rådande osäkerhetstillstånd, särskilt i fråga om materialtillgång och materialpriser, kunde styrelsen därför fortfarande våga beräkna erforderligt byggnadsanslag enligt samma grunder, som tidigare tillämpats för egnahemsområdena i Karlsborg och Sätenäs. Med hänsynstagande till att vissa redan utförda anläggningar komme även de nya lägenheterna till nytta hade egnahemsstyrelsen beräknat anslagsbehovet för uppförande av begärda 24 enfamiljshus enligt ovanstående fördelning till 500,000 kronor, vilken summa innefattade även kostnaderna för markens iordningställande, ledningars framdragande m. m.

Vad beträffade Skaraborgs flygflottilj i Sätenäs, funnes ett fåtal tomter disponibla inom det tidigare egnahemsområdet, men för huvuddelen av den nya bebyggelsen krävdes ytterligare mark. I till remisshandlingarna fogad promemoria från flottiljchefen hade uppgivits, att avsedd mark ägdes av Silvii donationsfond och att möjligheter till förvärf av densamma föreläge. Egnahemsstyrelsen hade konstaterat, att marken i fråga vore lämplig för byggnadsändamål, men styrelsen hade ännu så länge icke inlett underhandlingar i

och för dess förvärvande. Därest åt styrelsen komme att anförtros byggnadsuppdragets genomförande, borde styrelsen också omhänderhava frågan om inköp av ifrågavarande tomtmark.

Bebyggelsen, fördelad på 5 förmans- och 35 arbetarbostäder, avsåges även till sin utformning ansluta sig till tidigare typer. Med tillämpande av samma resonemang som ovan beträffande Karlsborg beräknades erforderligt anslag för uppförande av ifrågavarande 40 enfamiljshus, inklusive markförvärv, till 800,000 kronor, vilken summa innefattade även kostnaderna för markens iordningsställande, ledningars framdragande m. m.

Varken vid Karlsborg eller Såtenäs torde förhållandena nödvändiggöra, att här avsedda byggnader uppfördes vintertid. Man borde följaktligen räkna med att igångsätta arbetena i mitten av april och att ha det hela färdigt för inflyttning senast den 1 oktober 1942. För att kunna i god tid förbereda arbeten och materialinköp vore det emellertid önskvärt, att frågan gjordes till föremål för statsmakternas beslut redan innevarande höst.

Av egnahemsstyrelsens skrivelse framgår, att den föreslagna nya bostadsbebyggelsen vid Karlsborg delvis skulle komma att förläggas å mark, som för närvarande står under arméförvaltningens vård och förvaltning. Av utredning, som efter remiss förebragts av arméförvaltningens fortifikationsstyrelse, inhämtas, att *platsbefälhavaren i Karlsborg* ansett sig böra framhålla, att ett ianspråktagande av ytterligare områden av den s. k. Norra skogen skulle medföra en beskäring av övningsmöjligheterna för lantförsvaret tillhöriga truppförband och framtvunga en utökning av det vid Karlsborg belägna skjutfältet. Under förutsättning att skjutfältet framdeles utökades kunde emellertid den för bebyggelsen erforderliga marken ställas till förfogande. Till vad sålunda anförts har *fortifikationsstyrelsen* anslutit sig.

Departements-
chefen.

Såsom i den föreliggande utredningen framhållits, torde man icke kunna räkna med att den vid förevarande flygflottiljer föreliggande bostadsbristen skall kunna avhjälpas genom enskild byggnadsverksamhet. Vid sådant förhållande synes det vara nödvändigt att staten sörjer för att bostäder i tillräcklig omfattning anordnas utöver dem, som genom statliga åtgärder redan kommit till stånd.

Vad angår Skaraborgs flygflottilj, har flottiljchefen såsom av handlingarna i ärendet framgår räknat med ett behov av ytterligare 52 lägenheter. Av dessa lägenheter erfordras enligt flottiljchefens beräkningar 40 för personal, som redan är anställd eller beräknas komma att under innevarande budgetår vinna anställning. De återstående 12 lägenheterna skulle vara avsedda bland annat för personal, som vid bifall till vissa på Kungl. Maj:ts prövning beroende framställningar skulle komma att anställas. Emellertid har flottiljchefen i förhoppning om att enskild byggnadsverksamhet skulle komma till stånd icke ansett sig böra göra framställning om uppförande av fler än 40 nya bostadshus. Beträffande Västgöta flygflottilj har enligt lämnad uppgift räknats med det antal bostadslägenheter, som erfordras för redan anställd personal.

Mot vad sålunda anförts synes intet vara att erinra. Jag utgår alltså från att 40 nya bostadslägenheter anordnas i Såtenäs och 24 i Karlsborg.

För ändamålet lämplig tomtmark kan, såsom av det sagda framgår, beredas i Karlsborg genom ianspråktagande av ett kronan tillhörigt område och i Såtenäs genom förvärv av mark, tillhörande en donationsfond. Här emot har jag intet att erinra. I detta sammanhang anser jag mig icke böra ingå på en prövning av frågan, huruvida disposition för nu förevarande ändamål av det förstnämnda tomtområdet kan behöva medföra behov av en utökning av det vid Karlsborg belägna skjutfältet. Jag förutsätter emellertid, att vid bebyggelsens planering största möjliga hänsyn tages till arméns intressen.

Liksom hittills skett torde bostäderna böra uppföras med tanke på att de skola kunna i sinom tid överlätas med äganderätt till vederbörande befattningshavare under förbehåll av återköpsrätt för kronan. Bostadsbebyggelsen synes även denna gång böra utföras i egnahemsstyrelsens regi.

De föreliggande kostnadsberäkningarna hava icke givit mig anledning till erinran. Jag beräknar alltså kostnaderna till sammanlagt 1,300,000 kronor, vilket belopp på sätt tidigare skett torde böra anvisas under fonden för förlag till statsverket. Frågan om den framtida finansieringen av företagen torde få bedömas i samband med de frågor av samma art, som föreliggande beträffande den redan färdigställda bebyggelsen.

Det anslag, som sålunda av mig tillstyrkes, lärer böra disponeras av egnahemsstyrelsen, som liksom hittills skett torde böra få av anslaget tillgodogöra sig ersättning för sina egna kostnader i samband med själva byggnadsverksamheten och förberedelserna därtill.

Under åberopande av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Anordnande av bostäder för personal vid Skaraborgs och Västgöta flygflojtilljer* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 anvisa ett *reservationsanslag* av .. kronor 1,300,000.

Vad departementschefen sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, hemställt, behagar Hans Maj:t Konungen bifalla samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Nils Kinnander.